

ทิศทางการสอนดนตรีโลก: นิยาม หลักการ และข้อเสนอแนะสำหรับประเทศไทย

The Direction of World Music Pedagogy: Definition, Principles, and Suggestions for Thailand

นันธิดา จันทรางศุ¹ สุรัสือ ชานอกสกุล² และ สกวรุ้ง สายบุญมี³

Nantida Chandransu¹ Surasi Chanoksakul² and Skowrung Saibunmi³

บทคัดย่อ

แนวคิดและเทคนิคการสอนดนตรีโลกถูกนำมาใช้ในการปฏิรูปการสอนดนตรี โดยการนำมรดกทางวัฒนธรรมดนตรีที่หลากหลายทั่วโลกสู่ห้องเรียน และมีการพิจารณาว่าจะนำความหลากหลายเหล่านั้นเข้าสู่หลักสูตรได้อย่างไรโดยที่ยังเคารพดนตรีในเขตวัฒนธรรมดั้งเดิมที่โรงเรียนตั้งอยู่ การสอนดนตรีโลกเป็นการเปิดมุมมองด้านดนตรีและวัฒนธรรมที่หลากหลาย อีกทั้งยังเชื่อมโยงถึงวัฒนธรรมของมนุษย์และสังคม เนื่องจากดนตรีโลกมีการเรียนการสอนในหลายประเทศทั่วโลก ดังนั้นจึงเป็นแนวโน้มที่ควรนำมาพิจารณาในการพัฒนาครูและหลักสูตรประถมศึกษาของประเทศไทย การสอนดนตรีโลกมีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อให้ความสำคัญกับเนื้อหาและวิธีการสอนดนตรีในยุคโลกไร้พรมแดน 2) เพื่อตอบสนองต่อการเรียกร้องความรับผิดชอบทางสังคม ความหลากหลาย ความเสมอภาค และการอยู่ร่วมกัน 3) เพื่อเน้นให้ความรู้เกี่ยวกับหลักการทางวัฒนธรรมในการสืบสานและเรียนรู้ดนตรี 4) เพื่อเน้นย้ำมุมมองความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมของศิลปิน ครู และผู้เรียน 5) เพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการฟังที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการแสดง การสร้างสรรค์ และดนตรีที่เปรียบเสมือนพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีความหมายทางวัฒนธรรม ดนตรีโลกมีขั้นตอนการสอน 5 ขั้นตอน คือ การฟังอย่างใส่ใจ การฟังอย่างมีส่วนร่วม การฟังเพื่อการเรียนรู้ การสร้างสรรค์ดนตรีโลก และการบูรณาการดนตรีโลก

คำสำคัญ: การสอนดนตรีโลก, การพัฒนาหลักสูตร, การพัฒนาครู, พหุวัฒนธรรมดนตรีศึกษา, ประถมศึกษา

Article Info: Received 9 November, 2019; Received in revised form 7 December, 2019; Accepted 17 December, 2019

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรวัฒนธรรมศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

อีเมล: nantida.cha@mahidol.ac.th

Lecturer at Master of Arts Program in Cultural Studies, Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University

Email: nantida.cha@mahidol.ac.th

² ประธานหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาดนตรีตะวันตก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อีเมล: surasi_chanoksakul@yahoo.com

Chairperson of Bachelor of Arts Program in Western Music, Faculty of Humanities, Kasetsart University

Email: surasi_chanoksakul@yahoo.com

³ นักวิชาการอิสระ อีเมล: skowrung@gmail.com

Independent Researcher Email: skowrung@gmail.com

Abstract

The concepts and techniques of world music pedagogy are used as tools for music education reform. They introduce various music cultural heritage into classroom learning with a view to applying these varieties of music into the curriculum while at the same time, preserving the local cultures of the school. World music pedagogy enhances perspectives towards different musical traditions and helps build connections between culture and society. Appreciation of world music is a rapidly growing phenomenon and recognition of this popular global trend is something Thai teachers need to be aware of, and key aspects should be included in the Thai curricula of primary level. World music pedagogy includes five steps: attentive listening, engaged listening, enactive listening, creating world music, and integrating world music and aims to: 1) address content or method of music programs in this global era, 2) respond to call for social responsibility, 3) acknowledge culture-specific principles of music transmission and learning, 4) emphasize the intercultural facets of artists, teachers and learners, 5) involve learners in listening that leads to participation, performance-informance, creative-invention, and music as human behavior with cultural meanings.

Keywords: world music pedagogy, curriculum development, teacher development, multicultural music education, primary education

บทนำ

ทิศทางการจัดการศึกษาดนตรีขั้นพื้นฐานนานาชาติให้ความสำคัญกับการศึกษาที่ตอบสนองทักษะในศตวรรษที่ 21 และความเป็นโลกไร้พรมแดน โดยเฉพาะทักษะชีวิตที่มีความยืดหยุ่น รู้จักปรับตัว ริเริ่มสิ่งใหม่ ใส่ใจดูแลตัวเองและผู้อื่น รู้จักเข้าสังคม เรียนรู้วัฒนธรรมที่มีความแตกต่างหลากหลาย ความเสมอภาคและการอยู่ร่วมกัน การเตรียมเยาวชนเพื่อให้มีความพร้อมในการดำรงชีวิต เตรียมเยาวชนให้เป็นพลเมืองโลก (global citizenship) มีทักษะในการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมของประเทศต่าง ๆ สามารถที่จะอยู่ที่ใดในโลกก็ได้ สามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว รวมทั้งมีความเข้าใจผู้คนจากหลากหลายกลุ่มในประเทศต่าง ๆ ดังปรากฏในทักษะทางสังคมและการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม (social and cross-cultural skills) ให้เป็นทักษะที่สำคัญที่ต้องพัฒนาให้กับเยาวชนผ่านการปฏิรูปการศึกษา (วิจารณ์ พานิช, 2555 อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์ และ นันธิดา จันทรางศุ, 2560)

หัวใจสำคัญของการปฏิรูปดังกล่าว ไม่เพียงแต่ให้ความสำคัญกับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของโลกเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความพร้อมของทรัพยากรทางการศึกษา การปรับเปลี่ยนแนวคิด หลักการ (principle) ใหม่ ๆ ที่นำมาใช้ในการจัดการศึกษา และหัวใจสำคัญที่สุด คือ “การพัฒนาวิธีการสอนของครู” ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาผู้เรียนโดยตรง โดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีบทบาทในการเตรียมเด็กหรือเยาวชนให้เติบโตไปเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศและโลกต่อไป

ดนตรีศึกษา ในฐานะวิชาที่เด็กไทยทุกคนจะต้องเรียนเพราะเป็นวิชาบังคับ ในแต่ละระดับชั้น หลักสูตรกำหนดให้เรียนดนตรีภาคการศึกษาละ 20 สัปดาห์ เด็กจะใช้เวลาอยู่กับวิชาดนตรีต่อปีการศึกษา 40 สัปดาห์ โดยโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) กระทรวงศึกษาธิการ ส่วนใหญ่ ครูจัดแบ่งให้ผู้เรียนเรียนดนตรีไทยและดนตรีตะวันตกอย่างละ 1 ภาคการศึกษา เป้าหมายของการจัดการศึกษาดนตรีระดับประถมศึกษาในปัจจุบัน กำหนดมาตรฐานหลัก ดังนี้

มาตรฐาน ศ 2.1 เข้าใจและแสดงออกทางดนตรีอย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยคุณค่าดนตรี ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่อดนตรีอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ 2.2 เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่าง ดนตรี ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่าของดนตรีที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญา ไทยและสากล (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

การพิจารณาหลักสูตรร่วมกับหลักสูตรของนานาชาติ พบว่า หลักสูตรดนตรีศึกษาของไทยครอบคลุมสาระหลักและเหมาะสมสำหรับการศึกษาขั้นพื้นฐานเมื่อเทียบกับหลักสูตรในหลายประเทศ แต่เมื่อพิจารณาดูแบบเรียนและประสบการณ์ของผู้เรียนในฐานะวิทยากรในการอบรมครูดนตรีจำนวนกว่าสามร้อยคนจากหลายจังหวัดทั่วประเทศ¹ พบว่า ครูส่วนใหญ่ไม่สามารถแปรมาตรฐานหลักสูตรไปสู่วิธีการสอนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ขาดความเข้าใจใน

¹ โครงการอบรมครูดนตรี “การจัดการเรียนรู้หัตถ์วัฒนธรรมในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกลุ่มสาระดนตรีสำหรับชั้นประถมศึกษาของประเทศไทย. ร่วมกับ สมาคมครูดนตรีแห่งประเทศไทย. สนับสนุนการวิจัยมุ่งเป้าตอบสนองความต้องการในการพัฒนาประเทศ (คอบช.) โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) กลุ่มเรื่องการศึกษาและสร้างสรรค์การเรียนรู้ระหว่างปี 2558-2560

การวิเคราะห์มาตรฐานและตัวชี้วัดเพื่อกำหนดวิธีการสอนในแต่ละช่วงชั้น เพราะยังขาดหลักการที่นำมาใช้ ซึ่งหลักการหรือ แนวคิด แนวทาง วิธีการสอน ยังตามหลังบริบทสากลที่เปลี่ยนแปลงและการปฏิรูปหลักสูตรดนตรีศึกษาในหลายประเทศอยู่มาก

ทิศทางการจัดการศึกษาดนตรีขั้นพื้นฐานของนานาชาติต่างให้ความสำคัญกับการศึกษาที่ตอบสนองทักษะในศตวรรษที่ 21 ในบางประเด็นที่วิชาดนตรีสามารถช่วยสร้างให้เกิดได้ เช่น ทักษะทางวัฒนธรรม ความคิดสร้างสรรค์ การปรับตัวเข้าสู่สังคม เป็นต้น ซึ่งเป็นสมรรถนะการอยู่ในสังคมโลก (global competency) ในมิติ ของ “ดนตรีศึกษา” การเรียนรู้ดนตรีมีส่วนสำคัญในการช่วยให้เด็กพัฒนาเป็นทรัพยากรมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์ เพราะคุณค่าของเสียงดนตรีที่มีส่วนอย่างยิ่งในการสร้างเสริมพัฒนาการหลาย ๆ ด้านของเด็ก (ณรุทธ์ สุทธจิตต์, 2540, อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์ และ นันธิดา จันทรางศุ, 2560) ได้แก่ 1) ด้านร่างกาย เด็กมีโอกาสเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกายเข้ากับจังหวะ 2) ด้านโสตประสาท เด็กสามารถฟังแยกแยะเสียงต่าง ๆ เข้าใจคุณภาพของเสียงจากการเล่นเครื่องดนตรี ร้องเพลง และฝึกหัดเสียงต่าง ๆ 3) ด้านอารมณ์ ดนตรีช่วยให้เด็กลดอารมณ์ต่าง ๆ ที่ก้าวร้าวลงได้ และ นำมาซึ่งการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ 4) ด้านสติปัญญา เด็กมีโอกาสคิดอย่างสร้างสรรค์ และ 5) ด้านสังคม ดนตรีทำให้เด็กเข้าใจและสามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นได้ เด็กทุกคนสมควรได้รับการพัฒนาให้เต็มศักยภาพ และเป็นสติปัญญาประเภทแรกของมนุษย์ที่สมควรได้รับการพัฒนา การได้สัมผัสดนตรีตั้งแต่ยังเด็กส่งผลดีต่อคุณภาพชีวิตของเด็กตลอดไป (Mary & Wendy, 1993)

อย่างไรก็ตาม บทบาทของดนตรีศึกษา ไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างพัฒนาการของเด็กและเรื่องประสบการณ์สุนทรีย์และทักษะดนตรีตามที่กล่าวมาเท่านั้น ในปัจจุบันวิชาดนตรีศึกษายังช่วยทำให้เด็กหรือผู้เรียนเข้าใจถึงความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ดนตรีศึกษาช่วยให้เข้าใจถึงความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิตของตัวเองและเพื่อนมนุษย์ และการเรียนรู้เข้าใจถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมทางดนตรีสามารถนำไปสู่ความเข้าใจความแตกต่างของวิถีการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็น ดนตรีเก่ากับใหม่ ดนตรีของอดีตกับปัจจุบัน ดนตรีของเมืองหลวงกับต่างจังหวัด ดนตรีของฉันทันกับดนตรีของเธอ (Elliot, 1996) เป็นต้น

ดังนั้น “การสอนดนตรีสำหรับเด็กประถมศึกษา จึงควรเปิดโลกทัศน์ให้เด็กได้เรียนรู้วัฒนธรรมดนตรีที่หลากหลาย” ดนตรีศึกษาคาดหวังที่จะเตรียมผู้เรียนให้ประสบความสำเร็จ

และเติมเต็มผู้เรียนในโลกที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การจัดการเรียนการสอนดนตรีจึงจะต้องช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทั้งทักษะดนตรีและทักษะทางสังคมวัฒนธรรม เพราะดนตรีเป็นปรากฏการณ์ของสังคมโลก ดนตรีเป็นสิ่งที่ทุกวัฒนธรรมในโลกมีส่วนร่วมกัน ดนตรีเป็นวัฒนธรรมและดนตรีเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของสังคม (Elliott & Silverman, 2015 อ้างถึงใน Mellizo, 2019)

แนวคิดและเทคนิคการสอนดนตรีโลก (World Music Pedagogy: Concept and Techniques) ถูกนำมาใช้ในการปฏิรูปการสอนดนตรี เนื่องจากการสอนดนตรีโลกเป็นการนำมรดกทางวัฒนธรรมดนตรีที่หลากหลายจากทั่วโลกเข้ามาสู่กิจกรรมในห้องเรียน มีการพิจารณาว่าจะสามารถนำความหลากหลายทางดนตรีใส่เข้าไปในหลักสูตรการเรียนการสอนอย่างไร โดยที่ยังเคารพทั้งดนตรีในวัฒนธรรมดั้งเดิมและดนตรีที่นำมาใช้ในการเรียนการสอน (Mellizo, 2019, July 1) หรือการเชื่อมโยงวัฒนธรรมดนตรีของผู้เรียนกับวัฒนธรรมดนตรีต่าง ๆ ทั่วโลก ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นแนวโน้มที่ควรนำมาพิจารณาในการพัฒนาการสอนของครูและหลักสูตรดนตรีระดับประถมศึกษาของประเทศไทย เนื่องจากการดำเนินการแล้วในหลายประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร ประเทศออสเตรเลีย ประเทศแคนาดา ประเทศสิงคโปร์ และประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น บทความนี้ได้นำเสนอความหมาย หลักการ การแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างดนตรีและความเกี่ยวข้องกับสังคมวัฒนธรรมและแนวคิดการสอนดนตรีโลก รวมทั้งแนวทางการประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาหลักสูตรและวิธีการสอนของครู ซึ่งเป็นข้อเสนอแนะที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกปัจจุบันและการปรับเปลี่ยนแนวคิดการสอนดนตรีศึกษาให้เหมาะสมกับศตวรรษที่ 21 แต่ยังคงอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมดนตรีของไทยและเชื่อมโยงกับโลกได้อีกด้วย

ความเชื่อมโยงระหว่างดนตรีกับสังคมวัฒนธรรม “ความหมายของดนตรี”

ในฐานะที่ดนตรีศึกษามีความเกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงของโลกจึงส่งผลกระทบต่อดนตรีศึกษาด้วยเช่นกัน “หากดนตรีศึกษาคาดหวังที่จะเตรียมเด็กหรือผู้เรียนให้ประสบความสำเร็จ และเติมเต็มผู้เรียนในโลกที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นั้น การศึกษาทางด้านดนตรีจะต้องช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาความเป็นนักดนตรีให้มีความเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ทางดนตรีที่มีอยู่ในตัวผู้เรียนแต่ละคน” (Heimonen, 2012; Kertz-Welzel, 2018)

โดย Elliott and Silverman (2015, as cited in Mellizo, 2019, p. 18) กล่าวว่า “ดนตรีศึกษาอาจจะเป็นช่องทางที่มีประสิทธิภาพในการเตรียมเด็กให้ทำงานร่วมกันในสังคมได้” โดยให้ความหมายและเหตุผลของดนตรีซึ่งหมายรวมถึงดนตรีทุกชนิดในโลกนี้ ไว้ดังนี้

1. ดนตรีเป็นปรากฏการณ์ของสังคมโลก เพราะดนตรีเป็นสิ่งที่ทุกวัฒนธรรมในโลกมีส่วนร่วม โดยดนตรีเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม และในขณะเดียวกัน การเข้าใจดนตรียังช่วยให้สามารถเข้าใจวัฒนธรรม และความหลากหลายของโลกใบนี้ได้

2. ดนตรีเป็นปรากฏการณ์ของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นต้นกำเนิดของการเปลี่ยนแปลงทางดนตรีทั้งหมด การที่ดนตรีเกิดขึ้นได้นั้น ก็เพราะมนุษย์สร้างให้เกิดขึ้น ถ้าไม่มีมนุษย์ก็ไม่มีดนตรี

3. ดนตรีเป็นปรากฏการณ์ของสังคม เกิดขึ้นจากแนวคิดเช่นเดียวกับดนตรีเป็นปรากฏการณ์ของมนุษย์ เพราะดนตรีเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อคนอื่นหรือสร้างร่วมกับคนอื่น เพราะฉะนั้น ดนตรีจึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนขึ้น เมื่อคนมาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มหรือสังคมเพื่อสร้างสรรค์ดนตรี พวกเขาได้สร้างประสบการณ์ทางดนตรีที่มีความพึงพอใจและมีความหมายขึ้น เช่นเดียวกับห้องเรียนดนตรีที่เป็นสถานที่ที่คนจากต่างวัฒนธรรมและต่างวิถีชีวิตมารวมตัวกันเพื่อพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ร่วมกัน

4. ดนตรีเป็นปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลง สภาพแวดล้อมทางดนตรีเป็นการเปลี่ยนแปลงสำหรับ ทุกคนที่เกี่ยวข้อง ทั้งครูและผู้เรียนล้วนมีส่วนร่วมและมีส่วนรับผิดชอบในกระบวนการการเรียนรู้ ซึ่งจะเติบโตไปด้วยกันและมีการสร้างความเข้าใจร่วมกันผ่านช่วงเวลาต่าง ๆ เพื่อที่จะเดินหน้าและสร้างอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดและเทคนิคการสอนดนตรีโลก (World Music Pedagogy: Concept and Techniques)

ความสนใจศึกษาดนตรีในวัฒนธรรมต่าง ๆ ทั่วโลก เริ่มเด่นชัดในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 ผ่านการศึกษาของนักมานุษยดนตรีวิทยา (ethnomusicologist) ในช่วงปี ค.ศ. 1960-1980 มีการนำเสนอศาสตร์การสอนดนตรีโลกโดยผสมผสานปรัชญาและเทคนิคการศึกษาทางด้านมานุษยดนตรีวิทยาและด้านการสอนดนตรีเข้าด้วยกัน เพื่อใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการออกแบบกิจกรรมในห้องเรียน (Gongaware, 2016) โดยใช้เนื้อหา

ของคนตรีโลกเป็นองค์ประกอบและเครื่องมือสำคัญ เพื่อมุ่งหวังให้ผู้เรียนเรียนรู้ดนตรีของกลุ่มชนที่มีความแตกต่างหลากหลาย เชื่อมโยงไปสู่ความสามารถในการรับรู้อารมณ์ ความรู้สึก ความนึกคิดของตนเองและผู้อื่น (sensitivity) เกิดการยอมรับความแตกต่างหลากหลายของผู้คน สังคม วัฒนธรรม เป็นผู้ที่ใจกว้าง และอดกลั้นต่อความคิดเห็นของผู้อื่นที่แตกต่างไปจากตนเองผ่านกระบวนการเรียนการสอนดนตรี (Anderson & Campbell, 2011) แนวคิดการสอนดังกล่าว เกิดขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกาพร้อม ๆ กับกระแสการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ทางการศึกษาในช่วงศตวรรษที่ 20 และการเกิดขึ้นของศาสตร์พหุวัฒนธรรมศึกษา (multicultural education) ที่มุ่งหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาให้กับเยาวชนในเรื่องการลดความอคติ ลดความคับแคบ ลดการแบ่งแยกทางวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ ความเชื่อ และภาษา ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาหลักที่สะสมมานานของประเทศตะวันตก ไม่ว่าจะเป็น สหรัฐอเมริกา แคนาดา หรือออสเตรเลีย (Banks, 2008)

ดังนั้น แนวคิดการสอนดนตรีโลกจึงมีฐานคิดและความคล้ายคลึงกับพหุวัฒนธรรมศึกษา รวมทั้งการเกิดขึ้นของศาสตร์พหุวัฒนธรรมดนตรีศึกษา (multicultural music education) โดยการปฏิรูปการสอนดนตรีในห้องเรียนที่เริ่มเปิดกว้างด้านเนื้อหาสาระดนตรีที่มาจากวัฒนธรรมดนตรีที่หลากหลาย ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการรับรู้และเข้าใจความเป็นพหุวัฒนธรรมดนตรีได้มากขึ้น โดยมีความเข้าใจว่าดนตรีของวัฒนธรรมต่าง ๆ มีความเท่าเทียมดนตรีทุกวัฒนธรรมต่างก็มีคุณค่าของตัวเอง (Kang, 2016) และเชื่อมโยงไปสู่ความเข้าใจเรื่องความแตกต่างหลากหลายของผู้คน สังคมและวัฒนธรรมด้วย

การประชุม World music สมาคมครุดนตรีนานาชาติ (Cox, 2010 อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์ และ นันธิดา จันทรางศุ, 2560) ได้สรุปหลักการเกี่ยวกับการสอนดนตรีโลกหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า พหุวัฒนธรรมดนตรีศึกษา ไว้ดังนี้ 1) ในโลกนี้มีดนตรีหลากหลายรูปแบบ ทุกรูปแบบต่างมีคุณค่า มีระบบทางดนตรีที่เท่าเทียมกัน (equally valid music systems) 2) งานดนตรีต่างมีพลังชีวิต (exists) ในบริบทของวัฒนธรรมที่งานดนตรีถูกสร้างขึ้น 3) ดนตรีศึกษาต้องแสดงให้เห็นธรรมชาติของวัฒนธรรมทางดนตรีแบบพหุวัฒนธรรม (multicultural nature of music) 4) สำหรับประเทศสหรัฐอเมริกา เนื่องจากประเทศสหรัฐอเมริกาประกอบด้วยประชากรที่มาจากหลากหลายวัฒนธรรม ดังนั้น งานดนตรีที่ถูกนำมาใช้ต้องสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของประชากรที่หลากหลายวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน และ

5) การตัดสินใจอย่างแท้จริงเกี่ยวกับงานดนตรีจะต้องมาจากคน/กลุ่มชนในเขตวัฒนธรรมนั้น ๆ เป็นผู้ตัดสินใจ ไม่ใช่มาจากเสียงภายนอก

ดนตรีโลก หมายถึง ดนตรีที่มาจากหลากหลายวัฒนธรรม โดยให้ความสำคัญกับการเกิดขึ้นของดนตรี การเดินทางของดนตรี และการเปลี่ยนแปลงในตัวของคนตรีเองออกไปจากสถานที่และวัฒนธรรมต้นกำเนิด (Schippers & Campbell, 2012 as cited in Mellizo, 2019) การสอนดนตรีโลก เป็นการนำดนตรีจากหลากหลายวัฒนธรรมเข้ามาสู่การเรียนการสอนในห้องเรียน โดยมีการพิจารณาว่าจะสามารถนำความหลากหลายทางดนตรีใส่เข้าไปในหลักสูตรการเรียนการสอนอย่างไร (Mellizo, 2019) โดยการสอนดนตรีโลกจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจดนตรีในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมที่แยกแยะการแสดงออกทางความรู้สึกของมนุษย์ ซึ่งต้องอาศัยนักดนตรีศึกษาหรือครูดนตรีที่ได้รับการฝึกฝนมาเป็นพิเศษ

การสอนดนตรีโลกมีจุดมุ่งหมายที่จะเปิดมุมมองทางด้านดนตรีและวัฒนธรรม และเปลี่ยนการตอบคำถามให้ ลึกซึ้งมากกว่าแค่เพียง “ทำไมต้องดนตรีโลก” และ “ดนตรีจากวัฒนธรรมใด” เป็นคำถาม “ดนตรีมีความหมายอะไร ในวัฒนธรรมนี้” และ “ดนตรีเหมาะสมกับระบบและสถานการณ์ดนตรีศึกษาอย่างไร” โดยการสอนดนตรีโลกจะเกี่ยวข้องกับบทบาทของคนตรีในวัฒนธรรมตั้งต้นว่ามีหน้าที่อย่างไร สำหรับใคร และด้วยเหตุผลอะไร (Campbell, 2016) การสอนดนตรีโลกมีวัตถุประสงค์หลัก ดังนี้ (Campbell & Lum, 2019)

1. เพื่อให้ความสำคัญกับเนื้อหาวิธีการสอนดนตรีในยุคโลกไร้พรมแดน
2. เพื่อตอบสนองต่อการเรียกร้องความรับผิดชอบทางสังคม ความหลากหลาย ความเสมอภาคและการอยู่ร่วมกัน
3. เพื่อเน้นให้ความรู้เกี่ยวกับหลักการทางวัฒนธรรมในการสืบสานและเรียนรู้ดนตรี
4. เพื่อเน้นย้ำมุมมองความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมของศิลปิน ครู และผู้เรียน
5. เพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการฟังที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการแสดงและการสร้างสรรค์ ดนตรีโลกจึงเปรียบเสมือนพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีความหมายทางวัฒนธรรม

Campbell (2016) ได้นำเสนอขั้นตอนของการสอนดนตรีโลกไว้ 5 ขั้นตอน ซึ่งประกอบไปด้วย การฟังอย่างใส่ใจ (attentive listening) การฟังอย่างมีส่วนร่วม (engaged listening) การฟังเพื่อการเรียนรู้ (enactive listening) การสร้างสรรค์ดนตรีโลก (creating world music) และการบูรณาการดนตรีโลก (integrating world music)

โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. การฟังอย่างใส่ใจ (attentive listening) เป็นการฟังที่มีจุดมุ่งหมายและให้ความสนใจกับ องค์ประกอบและโครงสร้างทางดนตรี ซึ่งจะมีการระบุจุดเฉพาะในการฟัง โดยรูปแบบการเรียนการสอนอาจจะเป็นการเปิดเพลงท่อนใดท่อนหนึ่งให้ผู้เรียนฟังอย่างน้อย 3 ครั้ง และผู้สอนมีการถามคำถามที่เกี่ยวกับบทเพลง เช่น “ผู้เรียนได้ยินเสียงเครื่องดนตรีกี่เครื่อง” “มีท่อนซ้ำบ้าง หรือไม่” หรืออาจจะเป็นคำถามที่ต้องคิดวิเคราะห์มากกว่านั้น เช่น “บทเพลงนี้หน้าจะมีหน้าที่จะอะไร” หรือ “ผู้เรียนคิดว่าใครน่าจะเป็นผู้เล่นดนตรีเหล่านี้” เป็นต้น
2. การฟังอย่างมีส่วนร่วม (engaged listening) เป็นการฟังที่มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น การร้องทำนองเพลง การตบจังหวะ การเล่นเครื่องกระทบ การเคลื่อนไหวไปกับจังหวะเพลงร่วมอยู่ด้วย โดยกิจกรรมในห้องเรียน คือ การเปิดเพลงเช่นเดียวกับในขั้นตอนแรก และให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมกับบทเพลง เช่น การร้องหรือเล่นเครื่องดนตรีตามที่มีอยู่ในห้องเรียน การตบจังหวะกับสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในห้องเรียนก่อนที่จะเล่นบนเครื่องดนตรีจริง หรือการฮัมทำนองเพลงก่อนที่จะร้องออกมา เป็นต้น
3. การฟังเพื่อการเรียนรู้ (enactive listening) เป็นการฟังเพื่อให้เกิดการสร้างสรรค์ดนตรีขึ้นมาใหม่ ในรูปแบบที่ใกล้เคียงมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยรูปแบบการเรียนการสอนอาจจะเป็นการเปิดเพลงให้ผู้เรียนฟังทั้งเพลง โดยให้ผู้เรียนเน้นการฟังในสิ่งที่สามารถนำมาแสดงโดยการร้องหรือเล่นบนเครื่องดนตรีได้ ซึ่งจะมีกระบวนการการฟัง การแสดง และการฟังซ้ำ เพื่อตรวจสอบว่าสิ่งที่แสดงออกมานั้นตรงกับสิ่งที่ได้ฟังหรือไม่จนกว่าจะสามารถแสดงออกมาได้อย่างใกล้เคียงมากที่สุด
4. การสร้างสรรค์ดนตรีโลก (creating world music) เป็นการสอนเพื่อให้เกิดการสร้างสรรค์ดนตรีแบบใหม่ขึ้นผ่านการประพันธ์เพลง และการดัดแปลงจากการฟังเพลงต้นฉบับที่ครูเปิด โดยกิจกรรมจะเป็นการให้ผู้เรียนฟังเพลงเพียงแค่ประโยคหนึ่งหรือท่อนหนึ่ง จากนั้นปิดเพลง และให้ผู้เรียนแสดงประโยคเพลงนั้นผ่านทางารร้องหรือการเล่นเครื่องดนตรีทันที เมื่อผู้เรียนมีความคุ้นเคยกับเพลงนั้นแล้ว ผู้เรียนอาจจะสามารถสร้างสรรค์บทเพลงทั้งหมดในรูปแบบที่เหมือนหรือแตกต่างจากต้นฉบับ แต่ยังคงมีความคล้ายคลึงกับบทเพลงต้นฉบับ
5. การบูรณาการดนตรีโลก (integrating world music) เป็นการสอนที่เชื่อมโยงดนตรีเข้ากับวิถีชีวิตและวิชาอื่น ๆ ผ่านวัฒนธรรมดนตรีที่หลากหลาย เช่น วิชาสังคมหรือ

ประวัติศาสตร์ โดยการตั้งคำถามว่าดนตรีนี้มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม ต่อนักดนตรี ผู้ฟัง และสังคมอย่างไร หรือบทเพลงนี้สามารถบอกเรื่องใดได้บ้าง เช่น ศาสนา ความเชื่อ ขนชั้นทางสังคม ฯลฯ โดยครูควรทำงานร่วมกันในเชิงบูรณาการหลักสูตรวิชาดนตรี เข้ากับวิชาอื่น ๆ เป็นต้น

แนวทางการพัฒนาครูดนตรีและหลักสูตรดนตรีศึกษาระดับประถมศึกษาของประเทศไทย

การสอนดนตรีในปัจจุบัน ในสังคมไทยหรือนานาชาติหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องนำเอา แนวคิดการสอนดนตรีโลกหรือพหุวัฒนธรรมดนตรีศึกษาไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ดนตรีของตนเอง Schippers (2010) ได้ศึกษาและแบ่งวิธีการสอนดนตรีโลกหรือพหุวัฒนธรรม ดนตรีเพื่อให้เห็นรูปแบบการสอนที่มีอยู่ในอดีตถึงปัจจุบันตั้งแต่การสอนแบบวัฒนธรรมดนตรี คลาสสิกเชิงเดี่ยวไปสู่การสอนวัฒนธรรมดนตรีแบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งช่วยทำให้ ครูดนตรีสามารถวิเคราะห์และเข้าใจรูปแบบการสอนดนตรีของตนเองที่เป็นอยู่เพื่อพัฒนา หลักสูตรและวิธีการสอนของตนเองไปสู่การสอนดนตรีโลกหรือพหุวัฒนธรรมดนตรีศึกษาได้ โดยนำเสนอไว้ ดังนี้

1. แบบวัฒนธรรมดนตรีคลาสสิกเชิงเดี่ยว (monocultural) การสอนดนตรีของ คนผิวขาวแบบดนตรีคลาสสิก รูปแบบดังกล่าว วิธีการสอนและงานดนตรีจะยึดมั่นกับดนตรี คลาสสิกของตะวันตก โดยมีกรอบแนวคิดที่ว่า ดนตรีคลาสสิกเป็นดนตรีชั้นสูง มีคุณค่า และเป็นดนตรีที่ควรนำมาสอนผู้เรียน ดังนั้น วิธีการสอนดนตรีก็จะใช้เช่นเดียวกับการสอนดนตรี คลาสสิก โดยมีแนวคิดว่าการสอนแบบดังกล่าวเป็นวิธีการสอนที่ดีที่ต้องนำมาใช้ในการสอน ดนตรีแบบอื่น วิธีการสอนแบบอื่น ๆ ล้วนถูกจัดให้เป็นดนตรีและวิธีการสอนแบบชายขอบ (marginalized) และเมื่อเปรียบเทียบในด้านคุณค่า ยังมีความห่างไกลกับดนตรีคลาสสิก กรอบแนวคิดดังกล่าวเป็นรากฐานสำคัญของปรัชญาสถาบันการศึกษา หลักสูตร วิธีการสอน ของประเทศตะวันตก รวมไปถึงประเทศที่ได้รับอิทธิพลการจัดการศึกษาจากตะวันตก

2. แบบเรียนตามภูมิหลังผู้เรียน (multicultural) สอนวัฒนธรรมดนตรีตาม บริบทภูมิหลังของผู้เรียน แนวคิดการสอนวัฒนธรรมดนตรีตามบริบทภูมิหลังของผู้เรียน เกิดจากแนวคิดใหม่ที่ว่า ในสังคมประกอบด้วยผู้คนที่แตกต่างกัน ดังนั้น ในการจัดการศึกษา จะต้องไม่คิดว่าทุกคนเหมือนกัน แนวคิดนี้ส่งผลต่อการจัดการศึกษาในวิชาดนตรี

โดยมีแนวคิดที่ว่า คนตรีของแต่ละวัฒนธรรม แต่ละชุมชนมีความแตกต่างกัน ดังนั้น ในการสอนดนตรีศึกษา ถ้าดนตรีเปรียบเสมือนกับรากเหง้า “roots” ของผู้เรียน ดังนั้น ถ้ามีผู้เรียนเป็นคนดำก็ต้องสอนดนตรีอัฟริกา ถ้ามีผู้เรียนเป็นชาวโมร็อกโกก็ควรเรียนดนตรีอาหรับ หรือเด็กผิวขาวเรียนดนตรีของโมซาร์ท ควรสอนตามบริบทของผู้เรียน ถ้ามีผู้เรียนกลุ่มวัฒนธรรมใด ก็ควรจะสอนดนตรีของกลุ่มวัฒนธรรมนั้น แต่ถ้าไม่มีก็จะจัดการสอนดนตรีตามปกติ ดนตรีที่นำมาใช้สอนจึงแล้วแต่บริบทของผู้เรียน

3. แบบแลกเปลี่ยน (intercultural) การสอนวัฒนธรรมดนตรีแบบแลกเปลี่ยน เรียนรู้เกิดจากแนวคิดว่าการสอนที่ถูกต้อง ต้องเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ในการสอนมีการหลอมรวม (fusion) วัฒนธรรมต่าง ๆ แต่การหลอมรวมยังอยู่ในระดับเบื้องต้น ในวิชาดนตรี การหลอมรวมอยู่ในรูปแบบการนำเอาองค์ประกอบทางดนตรีมาเป็นตัวตั้ง และนำเอาบทเพลงในวัฒนธรรมต่าง ๆ มาสอนภายใต้หัวข้อที่กำหนดหรือสอนในเรื่องบทบาทหน้าที่ของงานดนตรี ประเภทเพลง ต่อจากนั้นจึงเลือกนำเอาดนตรีของวัฒนธรรมต่าง ๆ มาสอนในหัวข้อเดียวกัน รูปแบบดังกล่าวนี้เป็นที่นิยมในการสอนดนตรีในโรงเรียนในยุโรปเหนือและในบางส่วนของอเมริกา Schippers (2010, p. 31) กล่าวว่า “การจัดการสอนแบบดังกล่าวมักเป็นรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลทางการเมือง แต่อย่างไรก็ตาม รูปแบบดังกล่าวเป็นรูปแบบที่ครูดนตรีให้ความสนใจและนำไปใช้ในการสอนจริง”

4. แบบข้ามวัฒนธรรม (transcultural) การเรียนรู้เข้าใจแบบข้ามวัฒนธรรม เป็นการเรียนรู้พหุวัฒนธรรมที่ลึกซึ้ง เนื่องจากเป็นการเปลี่ยนแนวคิด เปลี่ยนวิธีเรียน วิธีสอน สำหรับวิชาดนตรีมีแนวคิดที่ว่า หลักสูตรต้องประกอบด้วยดนตรีและวิธีการสอนที่หลากหลาย งานดนตรีที่เลือกนำมาใช้ ต้องมีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม และจัดการเรียนการสอนเช่นนี้ตลอดหลักสูตร ไม่ได้เป็นการเรียนแบบจัดพิเศษหรือในโอกาสพิเศษ แต่เรียนเนื้อหาของดนตรีที่แตกต่างหลากหลายตลอดระยะเวลาของการศึกษา เนื้อหาที่นำมาสอน ดังเช่น ประวัติศาสตร์ ทฤษฎีดนตรี วิธีการในการสอน มักมีการอธิบายในเรื่องบทบาทหน้าที่ของดนตรีในชุมชน บทบาทของบทเพลงในงานเทศกาล ตลอดจนศึกษาเกี่ยวกับความงามความไพเราะของดนตรีแต่ละแบบ ด้วยกรอบแนวคิดการยอมรับถึงความแตกต่างหลากหลายทางดนตรี ดนตรีไม่ได้มีแบบเดียว

ทั้งนี้ รูปแบบวิธีการสอนแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับบริบทของหลักสูตรและบริบทของโรงเรียน งานวิจัยหลายชิ้นนำเสนอวิธีการสอนเพื่อเป็นแนวทางการออกแบบการเรียนการสอน เช่น Edwards (1998) ได้เสนอแนวคิดในการออกแบบการสอนทั้งในด้านกระบวนการและด้านผลผลิตการสอนดนตรีโลกหรือพหุวัฒนธรรมดนตรี ซึ่งได้จากงานวิจัย ไว้ดังนี้

1. ควรเริ่มจากภาพกว้างของวัฒนธรรมก่อน แล้วจึงสอนวัฒนธรรมย่อย ครูควรสอนวัฒนธรรมทางดนตรีที่หลากหลาย หรือสอนดนตรีนานาชาติ และสอนดนตรีที่แตกต่างกัน เช่น ดนตรีประจำชาติ (tradition music) ดนตรีท้องถิ่น (local music) ดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic music) และดนตรีร่วมสมัย (contemporary music) ต่อจากนั้นจึงค่อยสอนดนตรีของกลุ่มวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งโดยเฉพาะ

2. ควรสอนดนตรีโลกในระดับประถมศึกษา สอนโดยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น การร้อง การเล่นเครื่องดนตรี การเต้นรำ การเคลื่อนไหวร่างกาย การอ่าน การฟัง การชมงานดนตรีโลก รวมไปถึงการเข้าใจในบริบททางวัฒนธรรมทางดนตรี (cultural context) สื่อที่นำมาใช้ต้องมีคุณภาพในระดับดีมาก การสอนที่ประสบความสำเร็จจะต้องใช้เวลา

3. สามารถใช้วิธีการสอนทั่ว ๆ ไปที่ใช้ในการสอนวิชาอื่นนำมาสอนดนตรีโลกได้ เช่น วิธีสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ที่เน้นความสำคัญของผู้เรียน ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (learning center) การเรียนแบบร่วมมือกัน (cooperative learning) ควรทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกว่า ผู้เรียนได้เป็นส่วนหนึ่งของเรื่องราวที่เรียนรู้ ได้เป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหา โดยให้ผู้เรียนเรียนแบบการค้นหาเพื่อการค้นพบ ไม่ควรใช้วิธีการสอนแบบดั้งเดิม

4. สื่อการสอนมีความสำคัญสูงสุด ถ้าเป็นไปได้ สื่อการสอนทุกชิ้น ไม่ว่าจะเป็น ซีดี บทเพลง ภาพ หนังสือ ควรเป็นของที่มีคุณภาพ เป็นของจริง (authenticity) มีการพิจารณาถึงคุณภาพ ถ้าต้องใช้ของเลียนแบบควรแจ้งให้ผู้เรียนทราบว่าเป็นของเลียนแบบ ครูควรหาผู้รู้ที่เป็นคนในวัฒนธรรมจริง ๆ เป็นผู้ช่วยเหลือ และให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพของสื่อการสอนที่ใช้

5. ร่วมมือกันสอนพหุวัฒนธรรมกับอาจารย์สาขาวิชาอื่น ๆ ในโรงเรียน เช่น สังคม วรรณคดี ศิลปะ นาฏศิลป์ ทำให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างดนตรี นาฏศิลป์ และวัฒนธรรม ครูควรทำงานร่วมกันในเชิงบูรณาการหลักสูตร

6. การสอนให้ผู้เรียนได้ใช้การคิดวิเคราะห์ เพื่อความเข้าใจที่ลึกซึ้งมากกว่าการเรียนรู้แบบผิวเผิน โดยการใช้วิธีการที่เรียกว่า จากสิ่งที่เราารู้ไปสู่สิ่งที่เรายังไม่รู้และจะเรียนรู้ในอนาคต (known to the unknown) ซึ่งครูจะรู้ว่าเมื่อผู้เรียนรู้อะไรแล้ว ครูกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความตื่นตัวเพื่อเรียนรู้สิ่งที่ยังไม่รู้ต่อไป โดยการใช้ดนตรีร่วมสมัย นอกจากจะใช้แต่เพลงแบบฉบับหรือดนตรีประจำชาติ เท่านั้น ครูสามารถเลือกบทเพลงของคนในท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ในบริเวณโรงเรียน หรือครั้งหนึ่งเคยอยู่ในละแวกโรงเรียน ถ้าเป็นไปได้ควรเชิญศิลปินท้องถิ่นที่อาศัยอยู่มาเยี่ยมโรงเรียน และสอนผู้เรียนเกี่ยวกับเทศกาลงานบุญต่าง ๆ ของสังคมชุมชน ให้ผู้เรียนทราบถึงปฏิทินทางวัฒนธรรมของชุมชน (local public event)

7. ใช้บทเพลงทั้งที่เป็นทั้งดนตรีแบบฉบับ ดนตรีประจำชาติ และเพลงร่วมสมัย สอนให้ผู้เรียนเข้าใจว่า งานดนตรีไม่ได้หยุดนิ่ง แต่มีการเปลี่ยนแปลง และควรหาเพลงที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจ เห็นว่าในอนาคตของผู้เรียนบทเพลงจะมีลักษณะอย่างไร นอกจากนี้ สื่อการสอนบอร์ดิเนเทศความรู้ ต้องมีทั้งดนตรีแบบฉบับและดนตรีร่วมสมัย และนำเสนอให้ผู้เรียนเห็นความสัมพันธ์ของดนตรีกับวิถีชีวิต

8. การเชิญนักดนตรีท้องถิ่น หมายถึง การช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงสภาพความเป็นจริงจากเจ้าของวัฒนธรรม (insider view) ซึ่งครูดนตรีหรือตำราเรียนไม่สามารถสอนได้ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงสภาพความเป็นจริงเกี่ยวกับคน การดนตรีของคนในวัฒนธรรมนั้นอย่างแท้จริง การมีโอกาสดำเนินคุยกับศิลปินท้องถิ่น ช่วยลดความเป็นอคติ ความคับแคบ ทำให้ผู้เรียนรับรู้ข้อมูลที่ถูกต้อง แต่อย่างไรก็ตาม ครูจะต้องมีจุดมุ่งหมายที่แท้จริงว่าต้องการอะไร มีหลักการเลือกวิทยากรให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และหลักการที่กำหนดไว้ ครูควรได้พูดคุยกับบรรดาภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปินพื้นบ้าน วิทยากรท้องถิ่น เพื่อให้ได้วิทยากรที่ตรงกับหัวข้อ จุดประสงค์การสอน ครูต้องยอมรับว่า ศิลปินท้องถิ่นนั้นแตกต่างไปจากครูดนตรี แต่การที่ให้ศิลปินท้องถิ่นได้สอนตามรูปแบบดั้งเดิม สอนตามจารีตประเพณี ซึ่งอาจแตกต่างไปจากวิธีการสอนของครู รวมถึงสิ่งที่นักดนตรีเหล่านี้ได้ให้กับผู้เรียน ล้วนเป็นประสบการณ์ที่มีค่ายิ่งกว่าวิธีการสอนที่ครูอาจจะมองว่าบกพร่อง

9. การสอนดนตรีต้องมีเวลาสำหรับครูที่จะให้ครูได้เรียนรู้ เข้าใจ บทเพลงที่แตกต่างไปจากบทเพลงที่ตนเองคุ้นเคย ถ้าเป็นไปได้ครูควรได้ไปเรียนดนตรีพหุวัฒนธรรมกับผู้สอนที่มีประสบการณ์และมีวิธีการสอนที่ดี มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

10. ครูควรระมัดระวังในการใช้คำที่ส่งผลทำให้เกิดค่านิยมเชิงลบทางวัฒนธรรม หรือเกิดความคับแคบทางวัฒนธรรมในการเรียนการสอน รวมไปถึงคำที่อาจจะส่งผล ครูควรฝึกให้ผู้เรียนไม่ใช่คำที่ส่งผลดังกล่าว

จะเห็นได้ว่า แนวโน้มการจัดการเรียนการสอนดนตรีทั่วโลก ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะทางดนตรีที่ควบคู่ไปกับการเข้าใจทางสังคมวัฒนธรรม (socio-culture approach) เนื่องจากนักวิชาการดนตรีศึกษาต่างเชื่อว่า กระบวนการสอนดนตรีสามารถพัฒนาผู้เรียนไปสู่การเป็นพลเมืองโลก (music education and citizenship education) ได้อีกทั้งทักษะทางดนตรีจะเป็นพื้นฐานของชีวิตและช่วยส่งเสริมพัฒนาการของเด็กและเยาวชนทั้งในมิติของร่างกายและจิตใจ เกือบทุกประเทศทั่วโลกจึงเปลี่ยนแนวคิดการสอนดนตรีจากเป้าหมายเพื่อพัฒนาประสบการณ์สุนทรีย์ (aesthetic education) และการพัฒนาทักษะดนตรี (musical skill) เพียงอย่างเดียว ไปสู่การสอนดนตรีโลกโดยประยุกต์หรือบูรณาการแนวคิดการสอนดนตรีโลกให้เข้ากับการสอนภูมิการดนตรี (musicianship) ซึ่งหมายรวมถึงทักษะทางดนตรี อันได้แก่ การปฏิบัติทางดนตรี เช่น การร้องเพลง เล่นเครื่องดนตรี การทำท่าทางประกอบดนตรี การอ่านโน้ต เป็นต้น ตลอดจนความสามารถในการนำเอาองค์ความรู้ทั้งทางด้านทฤษฎีดนตรี (music theory) อันประกอบไปด้วย ความรู้องค์ประกอบทางดนตรี ได้แก่ ทำนอง ลีลาจังหวะ รูปแบบโครงสร้างทางดนตรี การแสดงออกทางด้านแนวคิด อารมณ์ความรู้สึกทางดนตรี (expression quality) ได้แก่ อัตราความช้าเร็ว ความดังเบา ไปจนถึงความรู้ประวัติศาสตร์ทางดนตรี (ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์ และ นันธิดา จันทรางศุ, 2560) ด้วย

ตัวอย่างการบูรณาการหรือประยุกต์ใช้แนวคิดการสอนดนตรีโลกหรือพหุวัฒนธรรมดนตรีศึกษาไปใช้ในห้องเรียน

การบูรณาการแนวคิดการสอนดนตรีโลกหรือพหุวัฒนธรรมดนตรีศึกษาไปใช้ในห้องเรียนสามารถออกแบบได้หลากหลายตามบริบทและเงื่อนไขของเขตวัฒนธรรมที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียน จากประสบการณ์ของผู้เขียนที่ทำการทดลองนำแนวคิดการสอนดนตรีโลกมาปรับใช้กับตัวชี้วัด สาระการเรียนรู้ตามระดับชั้นและบริบทของโรงเรียน โดยทำการทดลองกับโรงเรียนในอำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ซึ่งแบ่งเป็น 5 หน่วยการเรียนรู้ ดังนี้ (ภาพ 1)

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 พุทธมณฑลบ้านฉัน เน้นการรู้จักรากเหง้าวัฒนธรรมดนตรีในชุมชนที่ตนเอง อาศัยอยู่ รู้จักภูมิปัญญา บทเพลงในชุมชน รู้จักพ่อเพลงแม่เพลงคนสำคัญในอำเภอพุทธมณฑล รู้อดีต รู้ปัจจุบัน รู้จักบทบาทหน้าที่ของบทเพลง โดยเน้นให้รู้จักวัฒนธรรมดนตรีใกล้ตัวก่อนที่จะไปรู้จักคนอื่น (ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์ และ นันธิดา จันทรางศุ, 2560) “ถ้าผู้เรียนยังไม่รู้จักวัฒนธรรมของตนเอง ผู้เรียนจะไม่สามารถวิเคราะห์ถึงวัฒนธรรมของผู้อื่นได้ ดังนั้นจึงควรเรียนวัฒนธรรมใกล้ตัวก่อนแล้วครูผู้สอนจึงจัดกิจกรรมที่สามารถเชื่อมโยงความรู้ของผู้เรียนไปสู่วัฒนธรรมอื่น ๆ ต่อไป” (Cushner et al., 2015, p. 22)

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 บ้านเพื่อนของเรา เน้นการเรียนรู้และเข้าใจว่าเพื่อนร่วมชั้นแต่ละคนมีที่มาจากคนละจังหวัด คนละภูมิภาคของประเทศ หรือมาจากต่างประเทศ ทุกคนสามารถเป็นเพื่อนกันได้ เน้นการลดอคติทางเขตชาติพันธุ์ทางวัฒนธรรม เน้นสอนให้ผู้เรียนเห็นความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ที่มีความต่างวัฒนธรรม การจัดกระบวนการเรียนรู้ครูต้องมุ่งสร้างเจตคติเชิงบวกในเรื่องความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน เช่น การสร้างความเห็นอกเห็นใจ (empathy) ความเข้าใจ (understanding) ความอดทนอดกลั้นต่อความแตกต่างหลากหลาย (tolerance) ทางวัฒนธรรม (Grant & Sleeter, 2007)

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 สุขสันต์วันเกิด เน้นการเรียนรู้บทบาทหน้าที่ของดนตรี ผ่านตัวอย่างเพลงวันเกิดในแต่ละวัฒนธรรม เข้าใจความเหมือน ความแตกต่างทางวัฒนธรรม และการเลือกใช้วัฒนธรรมอย่างเหมาะสม ถือว่าเป็นขั้นแนะนำ (contributions approach) เป็นการสอนที่เน้นให้รู้จักกับกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมของคนกลุ่มต่าง ๆ (ethnic and cultural groups) (Banks, 2008)

หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 เพลงเทศกาล เน้นการสร้างทัศนคติให้เกิดความเข้าใจ ยอมรับความเหมือนและความแตกต่าง ไม่ยึดติดกับกรอบแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งในด้านวัฒนธรรม เพื่อเปิดกว้างเรียนรู้ถึงความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม (education about the culturally different) และ การรักษาไว้ซึ่งความเป็นพหุลักษณะทางวัฒนธรรม (education for the culturally pluralism) (Gibson, 1976)

หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 กลองยาว: วัฒนธรรมดนตรีพุทธมณฑล เน้นให้เกิดความรัก ความหวงแหน วัฒนธรรมดนตรีในชุมชนของตน จนเกิดความต้องการอนุรักษ์ สืบทอด เรียนรู้อดีต ปัจจุบัน อนาคตของดนตรีในชุมชน เข้าใจการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลง เรียนรู้

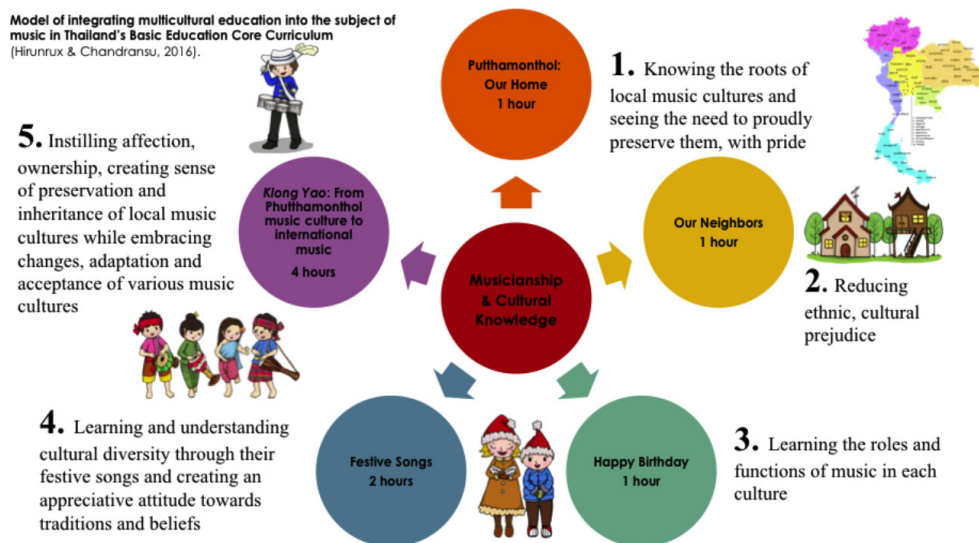
ดนตรีของตนเองเพื่อเชื่อมโยงเครื่องดนตรีทั่วโลกตามหลักการการแบ่งประเภทเครื่องดนตรี (organology) และการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cushner & Safford, 2015)

ทั้งนี้ การบูรณาการแนวทางการสอนดนตรีโลกหรือพหุวัฒนธรรมดนตรีศึกษาไปใช้ในห้องเรียนทั้ง 5 หน่วยการเรียนรู้ตามที่กล่าวมานั้น ดำเนินการสอนผ่านภูมิการดนตรี เช่น การร้อง การเล่นหรือปฏิบัติเครื่องดนตรี การฟัง การแสดงท่าทางประกอบจังหวะ (body percussion) รวมทั้งความรู้ทางทฤษฎี หรือ องค์ประกอบดนตรีที่ถูกกำหนดไว้ในตัวชี้วัดของระดับชั้น เช่น อัตราจังหวะ รูปแบบกระสวนจังหวะ ประโยคเพลง/รูปแบบโครงสร้างเพลง บันไดเสียงไดอาโทนิค (diatonic scale) และบันไดเสียงเพนตาโทนิค (pentatonic scale) ดัง-เบา ช้า-เร็ว จังหวะฉิ่ง (จังหวะไทย) และรู้จักผู้ประพันธ์เพลง เป็นต้น

สำหรับการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ (learning measurement and evaluation) ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการ (know how/ process knowledge) นำมาใช้ในการประเมิน ตรวจสอบการปฏิบัติทางดนตรีของตนเอง และสามารถหาข้อบกพร่องตลอดจนวิธีการปรับปรุงการปฏิบัติทางดนตรีให้บรรลุตามที่ตนเองกำหนดไว้ และบูรณาการเข้ากับการประเมินความสามารถในการเรียนรู้ เข้าใจ สามารถวิเคราะห์ถึงความเหมือน ความแตกต่างของวัฒนธรรมการดนตรีของตนเองกับผู้อื่น เป็นต้น (ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์, 2546)

ภาพ 1

Five principles are found in this model for integrating multicultural education into the subject of music in Thailand's Basic Education Core Curriculum (Chandransu, 2019b)

อย่างไรก็ตาม แนวคิดการสอนดนตรีโลกหรือพหุวัฒนธรรมศึกษายังเป็นเรื่องใหม่สำหรับประเทศไทย ถึงแม้ได้ถูกนำมาใช้ในการจัดการศึกษาเพื่อใช้แก้ไขปัญหาในด้านความแตกต่างหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ ภาษา และวัฒนธรรมในรูปแบบต่าง ๆ ในนานาประเทศ ที่พบว่า มีการนำแนวคิดการจัดการเรียนการสอนนี้ไปบูรณาการกับวิชาดนตรีศึกษา โดยนำเอามรดกทางวัฒนธรรมดนตรีทั่วโลกในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (intangible cultural heritage) และดนตรีของชาติต่าง ๆ ทั่วโลก (traditional music of the world) มาเป็นเนื้อหาในการสอนภูมิการดนตรีซึ่งเป็นทั้งกระบวนการสืบทอด สืบสาน และใช้ประโยชน์ในด้านการศึกษาได้อย่างคุ้มค่าในการพัฒนาเด็กหรือผู้เรียนให้รักษาไว้ซึ่งคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมดนตรีของโลกและยังคงมีความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมดนตรีของไทย ทั้งแบบแผน ท้องถิ่น หรือกลุ่มชาติพันธุ์เป็นฐานเชื่อมโยงไปสู่โลกอีกด้วย

บทสรุป

ในปัจจุบันวิชาดนตรีระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในประเทศไทยยังมิได้นำแนวคิด การสอนดนตรีโลกมาปรับใช้ในการจัดการศึกษาทั้งในระดับนโยบายและการปฏิบัติ โดย เนื้อหาในแบบเรียนจะจำกัดอยู่เฉพาะในเรื่องของดนตรีประจำชาติไทย ดนตรีพื้นบ้าน 4 ภาค และดนตรีตะวันตกบางส่วนที่ถูกเลือกใช้ในการเรียนการสอนเท่านั้น วัฒนธรรมดนตรีของ กลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมดนตรีท้องถิ่นส่วนใหญ่ในสังคมไทยจึงยังคงสืบทอดและเรียนรู้ ผ่านการสืบทอดนอกระบบการศึกษา เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนในสังคมส่วนใหญ่ไม่รู้จัก และ ขาดโอกาสเรียนรู้และการยอมรับว่าในสังคมของเรายังมีวัฒนธรรมดนตรีอื่น ๆ อีกเป็น จำนวนมาก ไม่เพียงเท่านั้น การจัดการเรียนการสอนดนตรียังพบปัญหาอีกหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็น การขาดองค์ความรู้ด้านเนื้อหาสาระที่ชัดเจนที่ถูกจัดเรียงอย่างเป็นระบบและเหมาะสม ตามพัฒนาการของเด็ก เช่น การคัดเลือกบทเพลง การกำหนดทักษะทางดนตรีของแต่ละระดับ ความรู้ที่ใช้ในการเรียนการสอน ขาดสื่อการสอนที่เหมาะสมกับยุคสมัย และ ยังไม่มีพื้นที่สำหรับ มรดกทางวัฒนธรรมดนตรีที่หลากหลาย ทั้งมรดกทางวัฒนธรรมดนตรีที่ปรากฏในประเทศไทย และมรดกวัฒนธรรมดนตรีโลก “การจัดการศึกษาดนตรีขั้นพื้นฐานนั้น มีความสำคัญใน การเปิดมุมมองที่หลากหลายเพื่อให้ดนตรีเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของเด็กและเยาวชน เมื่อเขาเติบโต” (Chandransu, 2011, p.18)

หลักการและแนวทางการสอนตามที่กล่าวมาจึงมีบทบาทสำคัญกับการศึกษาที่ ตอบสนองทักษะในศตวรรษที่ 21 อย่างมาก อีกทั้งวิธีการสอนความรู้และทักษะทางสังคม วัฒนธรรมในวิชาดนตรี มิใช่เพียงการบรรยาย แต่ต้องบูรณาการวิธีการสอนผ่านตัวดนตรี เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดภูมิการดนตรีอย่างแท้จริง ซึ่งหากมีการสอนผ่านมรดกทางวัฒนธรรม ดนตรีที่หลากหลายจะเป็นการเปิดโลกทัศน์ให้แก่เด็กและเหมาะสมกับการจัดการศึกษา ตามเงื่อนไขการพัฒนาคนในสังคมโลกปัจจุบัน เพราะดนตรีเป็นวิชาพื้นฐานสำคัญที่ช่วย พัฒนาผู้เรียนทั้งด้านสมอง พัฒนาการทางด้านร่างกาย และจิตใจให้เป็นคนที่สมบูรณ์ ทั้งนี้ การดำเนินงานเพื่อหาแนวทางการพัฒนาหลักสูตรและครูดนตรี จึงเป็นเรื่องควรพิจารณาตั้งแต่ ระดับนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ดังนี้

1. การพิจารณาตัวชี้วัดและปรับปรุงมาตรฐานการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับยุคสมัย ปัจจุบันและบริบทการจัดการศึกษาระดับนานาชาติ

2. การสร้างคลังข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมดนตรีและบทเพลงที่รวบรวมวิเคราะห์ และจัดหมวดหมู่บทเพลงตามหลักการทางดนตรีศึกษาสำหรับใช้จัดการเรียนการสอนดนตรีที่เหมาะสมกับพัฒนาการของผู้เรียนในแต่ละระดับชั้น (Chandransu, 2019a)

3. การศึกษา วิเคราะห์ แนวคิดและเทคนิคการสอน “ดนตรีโลก” และจัดทำต้นแบบที่สามารถนำไปปรับใช้ในบริบทของพื้นที่และบริบทของโรงเรียนที่มีความหลากหลายทั่วประเทศ ได้แก่ การสร้างแบบเรียนที่รวมเนื้อหา วิธีการสอน สื่อและเทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล คู่มือครู ที่เหมาะสม

ทั้งนี้ การขับเคลื่อนความรู้แนวคิดและเทคนิคการสอนดนตรีโลกเป็นสิ่งที่สามารถเริ่มต้นและทำได้จากกระบวนการศึกษาวิจัย การจัดอบรมครูดนตรี เพื่อนำไปสู่การให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายด้านการส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนการสอนดนตรีที่ร่วมสมัยกับการพัฒนาการสอนระดับนานาชาติ รวมทั้งหน่วยผลิตครูดนตรีในระดับอุดมศึกษาที่ต้องทำหน้าที่เตรียมครูดนตรีด้วย ท้ายที่สุดเป้าหมายสำคัญของการสอนดนตรีโลกนอกจากเป็นการพัฒนาเด็กและเยาวชนแล้ว ยังเป็นการสืบสาน อนุรักษ์ มรดกทางวัฒนธรรมดนตรีของไทย และมรดกวัฒนธรรมดนตรีโลกอีกด้วย จึงถือได้ว่าเป็นแนวคิดที่สำคัญและเหมาะสมอย่างยิ่งในบริบทไทยและบริบทโลกที่เต็มไปด้วยความหลากหลายของผู้คน สังคม และวัฒนธรรม

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์. (2546). ดนตรีศึกษา: การวัดผลประเมินผลด้วยรูปрик. *วารสารเพลงดนตรี*, 8(12), 16-22.
- ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์ และ นันธิดา จันทรางศุ. (2560). *รายงานการวิจัยเพื่อพัฒนาต้นแบบการจัดการเรียนรู้พหุวัฒนธรรม ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกลุ่มสาระดนตรีสำหรับชั้นประถมศึกษาของประเทศไทย*. สำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. http://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:53799

ภาษาอังกฤษ

- Anderson, W. M., & Campbell, P. S. (2011). *Teaching music from a multicultural perspective* (3rd ed.). R&L Education.
- Banks, J. A. (2008). *An introduction to multicultural education* (4th ed.). Pearson/Allyn and Bacon.
- Campbell, P. S. (2016). World music pedagogy: Where music meets culture in classroom practice. In C. R. Abril, & B. M. Gault (Eds.), *Teaching general music: Approaches, issues, and viewpoints* (pp. 89-111). Oxford University Press.
- Campbell, P. S., & Lum, C. H. (2019). *World music pedagogy, volume vi: School-community intersections*. Taylor & Francis Group.
- Chandransu, N. (2011). Music education policies and their implementation in the higher education system in Thailand: What does the future hold? *Asia-Pacific Journal for Arts Education (APJAE)*, 9(1), 1-26.
- Chandransu, N. (2019a). Integrating multicultural music education into the public elementary school curricula in Thailand. *International Journal of Music Education*, 37(4), 547-560. <https://doi.org/10.1177/0255761419855827>
- Chandransu, N. (2019b, September). *Instructional practices for special needs and culturally diverse students in Thailand*. [Paper presentation]. BERA Conference, University of Manchester, United Kingdom.
- Cushner, K., McClelland, A., & Safford, P. (2015). *Human diversity in education: An intercultural approach* (8th ed). McGraw-Hill Education.
- Edwards, K. L. (1998). Multicultural music instruction in the elementary school: What can be achieved? *Bulletin of the Council for Research in Music Education*, 138(3), 62-82.
- Elliott, D. (1996). *Music matters: A new philosophy of music education*. Oxford University Press.

- Grant, C. A., & Sleeter, C. (2007). *Turning on learning: Five approaches for multicultural teaching plans for race, class, gender, and disability* (4th ed). Wiley & Sons.
- Gibson, M. A. (1976). Approaches to multicultural education in the United States: Some concepts and assumptions. *Anthropology and Education Quarterly*, 7(4), 7-18.
- Gongaware, S. J. (2016). *Applying world music pedagogy techniques in the intermediate string orchestra: A curriculum for the study and performance of Latin American folk music* [Doctoral dissertation, University of Miami]. Scholar Repository. https://scholarlyrepository.miami.edu/oa_dissertations/1619
- Heimonen, M. (2012). Music education and global ethics: Educating citizens for the world. *Action, Criticism, and Theory for Music Education*, 11(1), 62–80.
- Kang, S. (2016). The history of multicultural music education and its prospects: The controversy of music universalism and its application. *National Association for Music Education*, 34(2), 21 –28. <https://doi.org/10.1177/8755123314548044>
- Kertz-Welzel, A. (2018). *Global music education: A framework*. Indiana University Press.
- Mary, P., & Wendy, L. S. (1993). *Music in pre-kindergarten: planning & teaching*. The National Association for Music Education.
- Mellizo, J. M. (2019). Demystifying world music education: From guiding principles to meaningful practice. *General Music Today*, 32(2), 18-23. <https://doi.org/10.1177/1048371318805237>

- Mellizo, J. M. (2019, July 1). *Music education as global education: A developmental approach*. opics for Music Education Praxis. <http://topics.maydaygroup.org/articles/2019/music-education-as-global-education-a-developmental-approach/>
- Schippers, H. (2010). *Facing the music: Shaping music education from a global perspective*. Oxford University Press.